

Tablou de familie cu moși și nepoți

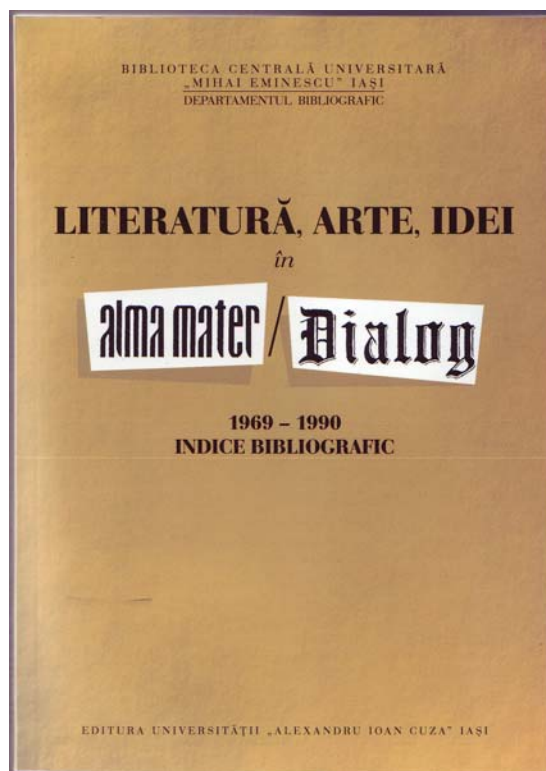
Valeriu GHERGHEL

S-a tipărit de curînd, la sfîrșitul anului 2005, la editura Universității “Alexandru Ioan Cuza” Iași, indicele bibliografic “Literatură, arte, idei în *Alma mater / Dialog*, 1969-1990”, realizat de colectivul bibliografic al BCU. Apariția acestui important instrument de lucru îmi oferă prilejul de a medita asupra “aventurii *Dialog*-ului”. Nu înainte de a-i felicita din suflet pe realizatori.

Tinerii de astăzi, am observat, au deja mari dificultăți în a înțelege ceea ce s-a petrecut înainte de 1990. E dificil să explici unor oameni care nu au trăit epoca o mulțime de lucruri: de la jocul illogic al cenzurii comuniste (desființată de Ceaușescu în 1977, dar omniprezentă și vicleană) la modalitățile esopice de a-l evita, de la relația crispată cu autoritatea comunistă la relația (la fel de crispată) cu sine și cu ceilalți, într-o lume a suspiciunii generalizate și depresiei. Nu e vina tinerilor. Înțelegi cu greutate ceea ce nu ai trăit efectiv. E, mă gândesc, în parte, vina celor care au trăit atunci și care ezită în a-și prezenta propria versiune despre un trecut tot mai “impvizibil” ori nu găsesc întotdeauna mijloacele cele mai adecvate. Cînd se va scrie, în serenitate, o istorie a literaturii românești din ultimul deceniu comunist, revista Universității ieșene, *Dialog*, va ocupa, desigur, un loc important. Alături de *Opinia studentescă*, revista de atunci a centrului universitar Iași.

Volumul e prefătat de o notă asupra ediției, semnată de doamna Aurelia Stoica, șefa departamentului de cercetare bibliografică al Bibliotecii Centrale Universitare “Mihai Eminescu” și de trei introduceri aparținînd domnilor Alexandru Călinescu, Sorin Antohi și Andrei Corbea-Hoișie. Aflăm din aceste foarte interesante documente (fatalmente parțiale, fatalmente subiective) faptul că revista *Dialog* s-a înființat în 1969, sub numele de *Alma mater*. A fost, mă gândesc, încă una din inițiativele partidului, din pușinii ani de “liberalizare”, care s-a întors împotriva inițiatorilor. Convinși

Literatură, arte, idei în Alma Mater/Dialog. 1969-1990. Indice bibliografic, coord. Aurelia Stoica, Iași, BCU „Mihai Eminescu” și Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, 2005, 346 p.

RECENZII

ferm că vor stăpîni fenomenul cultural studentesc, iată că inițiatorii constată, la mijlocul deceniului IX al secolului trecut, că fenomenul îi depășește, devenind puțin sau deloc convenabil ideologiei oficiale. S-a întâmplat ca în povestea “ucenicului vrăjitor”, a unui “ucenic malefic”, de această dată. Într-un moment de exagerată încredere în sine, partidul comunist înființează revistele studentești. Peste zece ani, activiștii regretă deja amarnic acest moment de exaltare euforică (sau de ieșire din minți). E prea târziu. Încercările poliției politice de a-i intimida pe protagoniști (prin cenzurarea corespondenței, chemări repetate la sediul din Copou, percheziții, confiscări de cărți și interogatorii) nu duc decât la o radicalizare a grupului de literatori, afirmați în paginile *Dialog*-ului. Astfel, Liviu Antonesei, Alexandru Călinescu, Dan Petrescu, Luca Pițu (folosesc mereu ordinea alfabetică) ajung să conteste deschis regimul și provoacă o intensificare a represiunii. La sfârșitul anului 1989, ei au interdicție de semnătură, își pot părăsi cu greu domiciliul, nu pot fi vizitați de prieteni și nici contactați telefonic, fiind supravegheați permanent de agenții Securității. Sigur, nu revista *Dialog* este cauza acestei deveniri accelerate, ci opresiunea comunistă, foamea, frigul, exasperarea... Dar ea a fost prilejul și locul exersării unei minime solidarități între **scriitori**. *Serile revistei Dialog* (variante orală a publicației) – care au intrat în mitologia Iașilor – reprezintă tocmai un astfel de moment.

Recenta “bibliografie” a revistei *Dialog* a constituit o revelație (și, nu mai puțin, o aleasă bucurie) pentru mine. E o banalitate: nu poți fi și actor, și spectator, în același timp. Indicele bibliografic îmi oferă ocazia să mă obiectivez, să mă extrag, cum ar veni, din fluxul memoriei și să privesc din afară ceea ce am trăit dinăuntru. Ca simplă ipoteză de lucru, identific în “evoluția” *Dialog*-ului mai multe promoții de scriitori. În primii ani ai deceniului VIII, se ilustrează ceea ce aș numi “generația freneticilor”: aceea, să zicem, a unor poeți precum Miron Blaga, Emil Nicolae, Corneliu Popel, Gheorghe Simon etc. sau a unor critici literari precum Al. Dobrescu ori Constantin Pricop. Când orizontul se întunecă, după 1975, apar “contemplativii ironici”: îi includ în această promoție, mai norocoasă decât prima, pe criticii literari Val Condurache (un ludic, totuși) și Mihai Dinu Gheorghiu, pe istoricul literar Andrei Corbea-Hoișie, pe poeții și prozatorii Mariana Codruț, Nichita Danilov, Lucian Vasiliu, pe filosoful Ștefan Afloroaei. După 1980, sau puțin înaintea acestui an, se impun “ludicii mînioși”: **eseiști precum** Dan Alexe, Liviu Antonesei, Sorin Antohi, Dan Petrescu, Luca Pițu etc. Sau “mînioșii” pur și simplu, care ilustrează o literatură a “greții”: Dorin Spineanu e cel mai reprezentativ dintre ei. După 1985, apar “inocenții”: poeți și prozatori precum **Radu Andriescu**, Michael Astner sau Ovidiu Nimigean, critici literari precum Codrin Liviu Cuțitaru, Gabriela Gavril etc. Un „olimpian”, în afara despărțămintelor, este criticul și istoricul literar Alexandru Călinescu, eseistul de astăzi. Un atipic și un inclasificabil rămîne, desigur, semnatarul acestor rînduri...

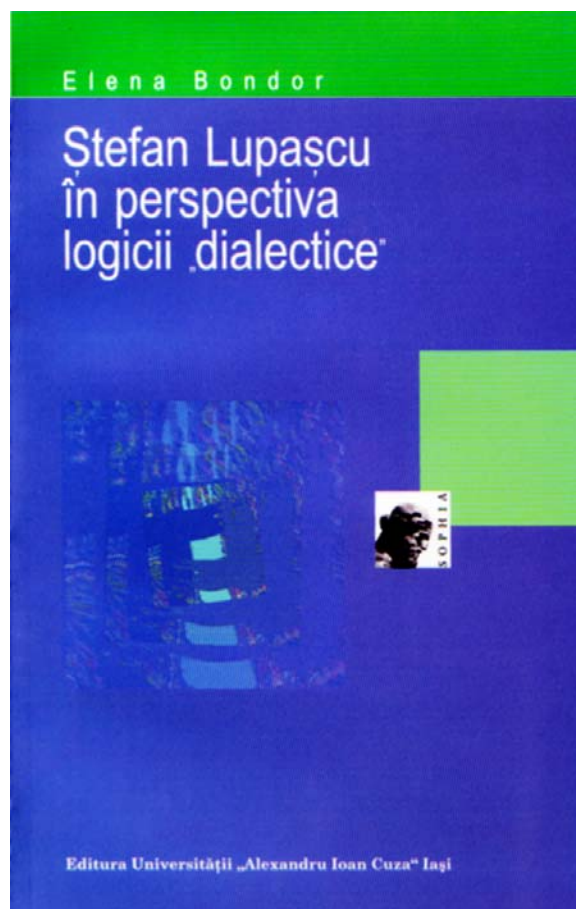
În încheiere, voi spune că lectura “bibliografiei” (o realizare meritorie din toate punctele de vedere, prin profesionalismul colectivului de la Biblioteca Centrală Universitară) reprezintă pentru orice iubitor de literatură o bucurie. “Aventura *Dialog*-ului” se va regăsi, neîndoios, grație și acestui volum, în istoriile literare de mîne.

O încercare asupra operei lui Lupașcu: între logica riguroasă și dialectica sprintară

Gheorghe VLASIE

 Aflarea pe coperta unei cărți a unui titlu ales să fie cât mai provocator reușește să trezească interesul eventualului cititor. Când este vorba de o lucrare științifică precum cea de față (semnată de Elena Bondor) și dacă se întâmplă și ca prezumtivul lector să se afle măcar într-o decentă familiaritate cu spațiul ori cu spațiile cognitive în preajma cărora titlul ne face să bănuim că se plasează opul în cauză, atunci anunțarea unei denumiri precum *Ștefan Lupașcu în perspectiva logicii „dialectice”* este o astfel de provocare.

Dincolo de rezonanța evident monografică a titlului ales, o primă ispitire la adresa lectorului, anterioară purcederii la actul lecturii, este încercarea de a pre-determina (unii ar zice „a intui”) spațiul cognitiv prioritar în care se plasează autoarea lucrării și dinspre care se realizează înaintarea înspre opera cunoscutului (ce? fizician? logician? filosof?), dar mai ales controversatului Ștefan Lupașcu. Dincolo de intenția autoarei de a devoala înțelesul conceptului de *logică* în opera lui Lupașcu, se instalează în mintea lectorului o serie de întrebări care pot fi suspectate de unii ca parazite: vom fi trimiși oare în plin miez al fizicii veacului al XX-lea (este normal – nu-i așa? – să suspectăm prezumtivii lectori de preexistența unei legături cu opera autorului monografiat)?... Ori vom avea parte de consistente trimiteri cu iz epistemologic, fiind plasați în plin câmp al filosofiei științei, mai precis a fizicii?... Mimând postura lectorului de dinainte de săvârșirea lecturii, cam aceasta ar fi marja de așteptare din partea unei lucrări cu titlul amintit, în măsura în care autorul cercetat este Ștefan Lupașcu.

Elena BONDOR, **Ștefan Lupașcu în perspectiva logicii „dialectice”**, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, 277 p.

RECENZII

Deschizând cartea, constatăm că autoarea lucrării se lasă pradă ispitirilor, începând prin a lua cu generozitate în discuție conceptul cel mai provocator plasat în titlul cărții, anume cel de “dialectică”, termen cu atât mai ispititor cu cât exercită o atracție de un soi aparte, aproape mistică în folclorul cultural și filosofic contemporan.

Purcedem, așadar, la lectură, animați și de speranța lămuririi, a aflării până într-un final a unui înțeles mulțumitor pentru acest termen pe cât de des utilizat pe atât de controversat. Pe parcursul a vreo douăzeci de pagini suntem purtați printr-o bună parte a istoriei conceptului de dialectică, începând, așa cum se cuvenea, cu Platon și Aristotel, continuând cu stoicii, cu Kant, cu Hegel, cu materialistii Marx și Engels și plonjând într-un final în apele involburate ale dialecticii moderniste, pe care o aflăm a fi cu cinste reprezentată de numitul în titlu, Ștefan Lupașcu. Cât privește lămurirea înțelesului termenului invocat – dialectică – rezultatul este consolidarea unei constatări mai vechi: istoria conceptului este istoria unei omonimii pline de ambiguități, defecțiune de care, evident, nu poate fi învinuit nici Lupașcu și nici autoarea cărții în discuție, care pare, ea însăși, să-și disimuleze frustrarea acestei constatări sub sintagma *neobișnuită bogăție semantică* (p.43).

Ambiguitatea termenului „dialectică” nu putea să lase neatinsă limpezimea conceptului de „logică”, căruia îi este alipit pentru a forma conceptul de „logică dialectică”. Încercarea de a da seama de înțelesul acestuia (*logică dialectică*) o obligă pe autoare să facă o trecere în revistă – un demers nu foarte comod – a înțelesurilor cu care conceptul a fost vehiculat de-a lungul timpului. Punctul de plecare al acestei întreprinderi este dat de susținerea făcută de Alexandru Surdu cum că logica dialectică este definită fie ca o “dialectică a gândirii logice [...], fie ca o logică a gândirii dialectice” (*ibidem*). De aici încolo, pe aproape treizeci de pagini, autoarea face un adevărat inventar al celor care au avut de-a face într-un fel sau altul cu logica dialectică, ori mai precis cu logici care pot fi plasate sub umbrela generoasă a acestui concept. Printre aceștia se regăsesc (preiau numele aproape la întâmplare) Dominique Dubarle, Franco Spisani, Bogdan Sestic, Stanislaw Jaskowski, apoi logicienii de inspirație materialist dialectică, precum Henri Lefebvre, Georg Klaus, ca și o seamă de logicieni români, dintre care Athanase Joja și Alexandru Surdu. Evident că nici de această dată nu lipsește Ștefan Lupașcu.

Ajunși în acest punct, suntem gata să suspectăm autoarea de intenția de a fi încercat să ne dea o imagine, pe alocuri cu iz catastrofic, a haosului care domnește în acest teritoriu al logicilor dialectice. Iar furnizarea acestui peisaj debusolant îi servește la pasul următor. Anume, acestei absențe a ordinii îi este găsit antidotul în demersul sistematizator săvârșit de Petru Ioan, care, luând drept punct de plecare “confruntările” dintre *logică* și *dialectică*, consideră că doar prin raportarea unul la celălalt a celor doi termeni se poate constitui o bună definiție a conceptului de „logică dialectică”, punct de vedere la care autoarea lucrării recenzate subscrie și pe care, în consecință firească, îl prezintă. Ne sunt astfel înfățișate atât modelul în sine, cât și ilustrările autorului în cauză pentru fiecare tip de relație în parte.

Într-un al patrulea capitol al lucrării suntem aduși în fața unei propuneri de tipologie. Plecând de la demersurile lui Robert Blanché, ni se propune o clasificare a logicilor dialectice în funcție de raportul lor cu logicile clasice – logici dialectice “alternative”, logici dialectice “înglobante” și logici dialectice “regionale”, acestea din urmă, propuse chiar de autoarea de care ne ocupăm (p.80) –, ordonare a cărei funcționalitate și productivitate este testată pe aproape douăzeci de pagini.

Astfel se încheie această primă secțiune, după cum vedem extrem de consistentă, a lucrării. Suntem apoi introduși în cea de a doua, care vizează logica dialectică a lui Ștefan Lupașcu, printr-un prim capitol care ne prezintă succesiunea etapelor creației lupasciene, despre care aflăm că sunt în număr de trei.

Asumând drept punct de plecare în constituirea logicii dialectice lupasciene dezvoltările din fizica primei părți a secolului al XX-lea, autoarea simte nevoia, firească de altfel, de a ne plasa în preajma principalelor personalități – Max Planck, Wolfgang Pauli, Albert Einstein, Louis de Broglie, Niels Bohr, Werner Heisenberg – și concepte vehiculate în acest context, îndeosebi a celui de „complementaritate”. Ajunși aici, autoarea ne previne că, spre deosebire de Bohr și Heisenberg, care căutau să „salveze” logica clasică, susținând natura necontradictorie a complementarității, Lupașcu accentuează tocmai opusa acestei susțineri, anume că relația de complementaritate este o „dualitate de natură logică contradictorie” (p.119).

Odată stabilită natura profund contradictorie a realității, suntem introduși în intimitatea doctrinei lupasciene, prin prezentarea cuplurilor contradictorii omogenizare/eterogenizare, actualizare/potențializare, demers care culminează cu capitolul privitor la conceptul cel mai celebru al creației lui Lupașcu, „Starea T” (*terțul inclus*).

Încercarea de a da seama de acest din urmă concept debutează prin identificarea semințelor lui încă în lucrări din anul 1940. Cât privește înțelesul cu care este acesta vehiculat în opera lui Lupașcu, nu ne putem abține să nu remarcăm că una dintre cele mai celebre definiții formale ale conceptului ($T \equiv \sim A \sim P$), odată ce este tradusă în limbajul de fiece zi de către autorul însuși – Starea T este „starea nici actuală, nici potențială” (p.153) – dă semne a se afla într-o oarecare discordanță cu o rigoare a definiției care vine încă de la Aristotel, anume aceea a obligativității formei pozitive ori, altfel spus, a obligației ca atunci când definești să spui *ce este*, iar nu ce nu este definitul...

După un capitol în care ne este prezentată Starea T în contextul postmodernist al conceptului de *niveluri de realitate*, autoarea monografiei ne oferă înțelesuri ale acestui termen din perspectivă logică și apoi filosofică, detaliind în continuare relația dintre conceptul evident neclasic de „Stare T” și logica clasică și sfârșind prin a lua această relaționare drept punct de plecare pentru a pleda pentru o logică mai generoasă, înglobantă.

Capitolele IX, X și XI sunt, ca să zic așa, *pour les connaisseurs*, căci abundă în formalisme. Următoarele două capitole în schimb (ultimele, de altfel) sunt, evident, mărturii îndeosebi ale producțiilor filosofice ale lui Lupașcu. Penultimul este constituit în jurul ordonării făcute de autorul franco-român, având în vedere intimitatea conceptului de „materie”, și ne sunt prezentate aici cele trei materii – fizică, microfizică și neuropsihică – laolaltă cu logicile corespunzătoare. Cel din urmă capitol este centrat pe relația dintre logică (nu logică !) și afectivitate.

După un meritat răgaz scurs între încheierea lecturii și așternerea pe hârtie a acestor rânduri nu mă pot stăpâni să nu rememorez istoria concedierii lui Lupașcu de către celebrul CNRS și să-mi pun eu însumi întrebarea cu privire la posibilitatea plasării scrierilor lui Lupașcu într-o categorie ori alta dacă ar fi să încercăm o raportare la clasificările standard... Tocmai de aceea, acest merit trebuie să-i recunoaștem, cu precădere, lucrării recenzate în rândurile de mai sus: ne-a făcut bună cunoștință cu opera unui autor extrem de greu de înțeles, îndeosebi datorită faptului că e aproape cu neputință să ne plasăm pe o poziție anume, bine precizată, de pe care să-l asumăm și să-i digerăm opera.

Un debut mult așteptat

Liviu ANTONESCI

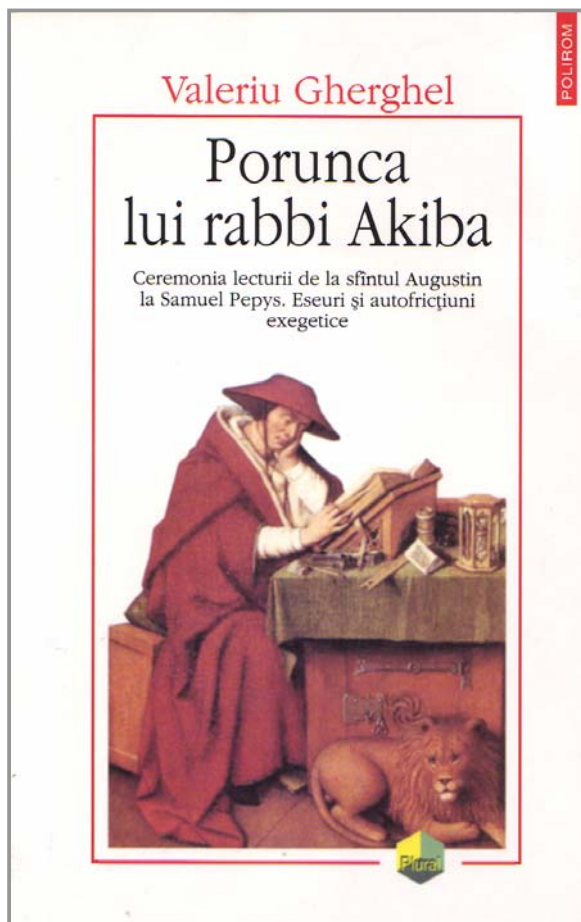
Uneori migrenele sînt produse și de veștile bune, nu doar de cele proaste. Vestea bună cea mai recentă, cel puțin pentru noi, cei care am trăit aventura *Opinieii studentești*, cum se întîmplă să fie subsemnatul și o mulțime din prietenii săi, care așteptăm acest eveniment de vreun sfert de secol, este debutul în volum al colegului nostru de pe vremuri, dl. Valeriu Gherghel. Cartea se cheamă ***Porunca lui Rabbi Akiba. Ceremonia lecturii de la Sfîntul Augustin la Samuel Pepys. Eseuri și autofricțiuni exegetice*** și a apărut, cum altfel?, la Polirom, cea mai puternică editură românească a momentului, condusă și aceasta tot de un fost combatant al *Opinieii Studentești* de pe vremuri, acea oază de libertate cîștigată într-o lume cenușie, închisă, neliberă. Cred că dl. Gherghel rămăsese ultimul component al falangei literare a echipei de aur a revistei care se încăpățînase să nu debuteze în volum. Din perfecționism? Se poate. Dintr-un fel de sentiment al zădărniceii tuturor lucrărilor omenești? Iarăși, se poate. Din nepăsare? De ce nu? Oricum, nici într-un caz din lene spirituală, colegul nostru fiind un împătimit nevindecabil al studiului, al lecturii, al scrisului, unul care ne bătea cam pe toți ceilalți. Între o carte și o bere, alegea negreșit, întotdeauna cartea, noi mai alegeam și berea cîteodată!

Poate chiar din acest motiv a ales să-și înceapă drumul de autor de cărți în acest fel, cu eseurile dedicate tocmai acestei teme, a lecturii, și nu altfel. Pentru că, cel puțin după știința mea, D-sa ar mai avea cel puțin două volume gata. Un eseu amplu despre Kafka, încheiat încă din anii optzeci, pentru care își tradusese singur textele ilustrative, și interesanta dumisale teză pentru doctoratul în filosofie. Nu știu dacă este vorba aici de o strategie editorială de autor ori de un pur capriciu, știu însă că volumul de față se citește pe nerăsuflăte. Structura de cărturar căutător de esențe vechi și rare a d-lui Gherghel se completează foarte fericit cu cea de stilist și moralist. Frazarea este impecabilă, arhaismul ori neologismul cad bine lîngă cuvintele limbii comune, umorul mai descrețește frunțile, iar ironia are indiscutabile virtuți pedagogice. S-a spus despre dl. Gherghel că este un polemist, chiar un pamfletar. Etichetele mi se par exagerate. Sarcasmul este aproape cu totul absent, iar cînd nu este de acord cu ceva ori cu cineva, această nepotrivire de puncte de vedere se manifestă în deplină cordialitate. Micile „răutăcisme” sînt chiar simpatice. Cel mai adesea, ironia sosește prin hiperbolizare, cum se întîmplă și în cazul meu, cu prilejul povestirii unei întîmplări comune. Și aici ar trebui numită altă calitate a acestor eseuri captivante, caracterul lor narativ. Dl. Gherghel reușește să povestească nu doar evenimente, întîmplări și vieți ci și, ceea ce este mult mai greu, idei. Să scrii captivante povești cu și despre idei – a scrierii, a lecturii, a prieteniei, a vieții în cele din urmă – este o întreprindere spre care năzuiesc foarte mulți, dar izbîndesc detul de puțini.

Unul din eseuri se numește ***Autofricțiuni și autofricțiuni***, ultimul cuvînt fiind utilizat și în cel de-al doilea subtitlu al volumului. Este un foarte potrivit *mot-valise* care surprinde excelent caracteristica ambiguă a unora dintre eseuri, anume acele, nu puține!, care oscilează între false povestiri despre sine și foarte reale dezbateri cu sinele.

Deci, vechiul nostru prieten, pe care nu l-am mai văzut de un număr important de ani, deși locuim nu doar în același oraș, ci și în același cartier, a debutat în volum. A

debutat tîrziu, însă exemplar, cu o colecție de eseuri strălucind ca niște cioburi de cristal pe o suprafață de catifea, la sfîrșitul lecturii căreia nu poți decît să regreti că autorul nu este o Șeherazadă contemporană obligată să nu-și oprească nicicînd șiragul de povești. Să fie într-un ceas bun!

Valeriu GHERGHEL, **Porunca lui rabbi Akiba. Ceremonia lecturii de la sfîntul Augustin la Samuel Pepys. Eseuri și autofricțiuni exegetice**, Iași, Polirom, 2005, 256 p.